

**ДІАГНОСТИКА РІВНЯ СФОРМОВАНОСТІ ПРАКТИЧНО-
ДІЯЛЬНІСНОГО КОМПОНЕНТУ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ
ПІДЛІТКІВ ДО ПРИРОДИ**

Юркова Т.Ф.

кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри педагогіки,
психології й освітнього менеджменту
імені проф. Є. Петухова
Херсонський державний університет
yurkova25@ukr.net

Анотація: У статті обґрунтовано механізм сформованості практично-діяльнісного компоненту ціннісного ставлення підлітків до природи. Виявлено недостатній рівень обізнаності з доступними для учнів підліткового віку екологічними проблемами. Виділено та охарактеризовано типи та показники ставлення підлітків до природи.

Ключові слова: діагностика, формування, практично-діяльнісний компонент, ціннісне ставлення, підлітки, природа.

Громадянська зрілість підростаючого покоління містить ціннісне ставлення до природи, що є справою як внутрішньодержавною, так і міжнародною. Це ставлення виявляється в особистій причетності й відповідальності за збереження природних багатств, вироблення вміння співіснувати з природою, у нетерпимості й у безкомпромісній боротьбі проти губителів природи, усвідомленні особливостей і основних екологічних проблем навколишнього середовища. Ставлення до природи – своєрідна проекція тих ціннісних підходів, що виробляються людством у процесі культурного

розвитку. Як зазначає І.Січко : “ ... важливо, щоб перші наукові істини дитина пізнала в навколишньому світі, щоб джерелом думки була краса й невичерпна складність природних явищ, щоб дитину поступово вводили до світу, суспільних відносин, праці [2, с. 113]”.

Мета статті – обґрунтувати механізм оцінювання рівня сформованості практично-діяльнісного компоненту ціннісного ставлення підлітків до природи.

Процес виховання ціннісного ставлення до природи – неоднорідний та нерівномірний, передбачає формування ряду структурних компонентів особистості: а) потреб в екологічно доцільній діяльності; б) мотивів у взаємодії з природою на основі усвідомлення цих потреб; в) емоційної готовності на усвідомлення цінностей природи; г) особистого досвіду ціннісного ставлення до природи [1]. Формування ставлення до природи як до універсальної цінності відбувається тоді, коли природні об’єкти сприймаються й визначаються як рівноправні, такі, які мають право на існування незалежно від волі людини. Цілком закономірний інтерес виявляють науковці до питань, пов’язаних із формуванням екологічних ціннісних імперативів особистості.

З точки зору дослідників цієї проблеми (Г.Тарасенко, В.Оржеховська, О.М’ягченко О.Гречишкіна, Ю.Гречишкіна та ін.), саме екологічні ціннісні орієнтації визначають спосіб існування індивіда в природному, біологічному, фізіологічному значенні, форми взаємозв’язку з людиною і суспільством.

З метою установлення питомої ваги практично-діяльнісної складової ціннісного ставлення респондентів до природи ми керувалися тим, що в процесі аналізу змісту поняття “ціннісне ставлення до природи” виникає необхідність охарактеризувати питання організації діяльності, яка визначає характер цілей взаємодії підлітків з природою, її мотивів, готовність обирати ті чи інші стратегії поведінки, інакше кажучи, стимулювали екологічно-доцільні вчинки .

Запитання були сформульовані таким чином : а) у яких заходах по поліпшенню екологічної ситуації ви брали участь? б) чи тримаєте ви вдома тварин і кімнатні рослини, як піклуєтеся про них? в) чим ви реально можете допомогти природним об’єктам та істотам, що вас оточують? г) чи прагнете ви

самостійно брати участь в екологічних заходах? тощо.

Унаслідок узагальненого аналізу відповідей респондентів щодо рівня розвитку практично-діяльнісного компонента ціннісного ставлення до природи відзначимо, що майже всі підлітки висловили бажання брати активну участь у природоохоронних акціях.

А втім, як виявилось, реальну участь у відповідних діях, за власним визнанням, беруть тільки 22,4% тих підлітків, які, за їх визнанням, утілюють свою любов до природи в конкретні дії. Це, як правило, догляд за домашніми тваринами, рослинами, участь у таких природоохоронних акціях, як “Первоцвіти”, “Мій голос я віддаю на захист природи”, “Посади своє дерево”, “Свіжий вітер”, “Не рубай ялинку”, “Нове життя джерел”, допомога птахам і звірям узимку, охорона водоймищ, виявлення природних об’єктів, що потребують охорони тощо.

Відповіді на запропоновані підліткам запитання засвідчили, що учнів, які старанно дбають про своїх улюбленців – домашніх тварин і рослин, знайшлося не так багато: 28,3% із 222 молодших підлітків, 25,7% із 218 середніх підлітків і 18,5% із 220 старших підлітків (табл.1).

Таблиця 1

Рівень розвитку практично-діяльнісного компоненту ціннісного ставлення підлітків до природи

Вік	Участь підлітків у природоохоронних акціях		
	рівень прагнення участі в акціях	загальна кількість	%
Молодші підлітки	високий	222	28,3
Середні підлітки	середній	218	25,7
Старші підлітки	низький	220	18,5

Як засвідчують дані, наведені в таблиці, молодші підлітки на 2,6 і 9,8 % відповідно випереджають середніх та старших підлітків в участі у природоохоронній роботі.

В. Ясвін, провівши з цього приводу ґрунтовне дослідження, довів, що в молодшому підлітковому віці ставлення дітей до природи знаходиться на максимальному рівні, потім у середньому підлітковому віці відбувається незначне зниження, а у старшому підлітковому віці спостерігається різке падіння інтенсивності ставлення до природи [4].

Тому переважаючий тип ставлення до природи в молодшому і середньому підлітковому віці В. Ясвін трактує як “суб’єктно-етичний”, а у старших підлітків як “об’єктно-прагматичний” [4, с. 24].

Крім цього, висновки Г. Пустовіта, В. Ясвіна, а також результати нашого дослідження виявили негативну тенденцію прояву, особливо серед старших підлітків, “жорстокого ставлення значної частини учнів 7-8 класів до окремих об’єктів чи природи в цілому,” зафіксували низький рівень їхніх практичних навичок у вивченні й охороні природи [3, 4].

І це за умов, коли саме практична діяльність у галузі охорони природи є центральною складовою в процесі формування ціннісного ставлення особистості до довкілля і разом з тим невід’ємною від розглянутих раніше складових – когнітивної та емоційно-ціннісної. Отже, досліджуючи взаємозв’язок цих складових, ми керувалися принципом єдності свідомості та діяльності, тому що практична діяльність є першоджерелом відомостей про природне середовище.

У процесі проведеної перевірки було виявлено недостатній рівень обізнаності з доступними для учнів підліткового віку екологічними проблемами, поверховий характер сприйняття екологічних ідей, відсутність належного впливу цих ідей на емоційну сферу підлітків, розгляд природи тільки у зв’язку з її корисністю, відсутність активної екологічної діяльності тощо.

Узагальнені дані, отримані в процесі визначення вихідного стану сформованості в підлітків ціннісного ставлення до природи, дали змогу виокреми критерії: а) екологічний тезаурус підлітків: повнота, глибина й осмисленість відповідних знань; б) емоційність сприйняття природних

цінностей та вплив його на формування в підлітків ціннісного ставлення до природи в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи; в) активність в екологічній діяльності; г) здатність до екологічної рефлексії та самореалізації природоохоронних дій і поведінки в природі.

Кожний рівень сформованості в підлітків ціннісного ставлення до природи характеризується відповідно до визначення компонентів та їх показників. Характеристики рівнів ціннісного ставлення підлітків до природи стали результатом узагальнень, що є важливим орієнтиром для з'ясування динаміки і тенденцій формування в підлітків ціннісного ставлення до природи в освітньому процесі навчального закладу.

На підставі результатів наших досліджень виділено типи ставлення підлітків до природи (табл. 2).

Таблиця 2

Типи ставлення підлітків до природи

Тип ставлення	Показники	%
1. Яскраво виражене ціннісне ставлення	чітко виражена спрямованість на екологічні цінності, чітке розуміння сутності основних екологічних понять і норм, активна самостійна участь у практичній діяльності екологічної спрямованості	14,19
2. Ціннісне ставлення	їм властиве знання основних екологічних норм, розуміння дотримання правил екологічної поведінки	8,9
3. Неціннісне ставлення	вужькість екологічного кругозору, низький ступінь розвитку екологічного тезауруса і розуміння екологічних понять	53,72

Таким чином, результати констатувального експерименту виявили недостатній рівень ціннісного ставлення до природи переважної більшості підлітків, екологічні уподобання, оцінні вміння, стан залучення до екологічної діяльності, який нами досліджувався.

З огляду на зазначене вище нами визначено основні чинники, що слугують тому причиною: а) розрізнене сприйняття екологічних знань; б) організація пізнання природи в відриві від самої природи – за малюнками, схемами,

приборами тощо; в) відсутність системного підходу до залучення підлітків до екологічних учинків і поведінки; г) недостатнє охоплення учнів позаурочною формою екологічного навчання і діяльності.

Усе це свідчить про наявність у сучасній загальноосвітній школі елементів формального підходу до організації екологічної освіти й виховання в цілому і до формування ціннісного ставлення до природи зокрема.

З цими висновками, в основному, збігаються як результати пошуків (Г. Тарасенко , С. Шмалей та ін.), які досліджували можливості екологічної освіти й виховання в освітньому процесі загальноосвітньої школи, так і тих, які вивчають переваги формування у школярів ціннісного ставлення до природи в процесі діяльності позашкільних навчальних закладів (В. Вербицький, Г. Пустовіт та ін.)

Підбиваючи підсумок, слід зауважити, що проведене нами дослідження не вичерпує зазначеної проблеми, тому, з огляду на це нагальною стає необхідність подальшого пошуку і застосування таких засобів організаційно-педагогічного забезпечення освітнього процесу навчального закладу, які сприяли би ефективному формуванню в підлітків ціннісного ставлення до природи.

Список літератури

1. Маршицька В.В. Теоретичні основи виховання ціннісного ставлення школярів до природи // Взаємодія школи та громадських організацій у вихованні ціннісного ставлення школярів до природи: матеріали Всеукраїнської наук.-практич. конф.-К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2004. – С.44.
2. Січко І.І. Формування в молодших школярів культури поведінки у природі на засадах спадщини В.О. Сухомлинського. Педагогічний альманах: зб. наук. праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. –

Херсон КВНЗ “Херсонська академія неперервної освіти”, 2015. –
Випуск 26. – С.113.

3. Пустовіт Г.П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах: Монографія / Г.П. Пустовіт. – К. – Луганськ: Альма-матер, 2004. – 540 с.
4. Ясвин В.А. Психология отношения к природе / В.А. Ясвин. – М.: Смысл, 2000. – 456 с.